

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2023-82-3>

УДК 339.137.2

Переґуда Ю.А.

кандидат географічних наук,
докторант та доцент кафедри глобальної економіки,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1434-2509>

Pereguda Yuliia

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

КОНЦЕПЦІЇ КОНКУРЕНЦІЇ ЯК КЛЮЧОВА СКЛАДОВА НАУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА

CONCEPTS OF COMPETITION AS A KEY COMPONENT OF THE SCIENTIFIC SUPPORT FOR THE FORMATION OF THE COMPETITIVENESS OF LIVESTOCK PRODUCTS

У науковій статті доведена важливість дослідження концепцій конкуренції в межах забезпечення формування конкурентоспроможності українського тваринництва та продукції українського тваринництва. Визначено п'ять базових концепцій конкуренції: «Змагання, як статичний стан», «Конкуренція, як процес суперництва», «Алмаз Портера», РАМ, ІІТ. Надано теоретичну характеристику наведеним базовим концепціям конкуренції за сукупністю ознак, таких як: рівні використання концепції (світовий, міжнародний, національний, галузевий/регіональний, окреме підприємство/окреме домашнє господарство); підприємства, що можуть використовувати концепцію; поведінка конкурентів; поведінка споживачів; поведінка інших учасників ринку; ключові умови використання концепції (ключові умови конкуренції); ключовий критерій формування конкурентоспроможності; можливості використання у тваринництві (макро – національний рівень; мезо – галузевий та регіональний рівень; мікро – окремі підприємства та домашні господарства). Додатково визначено позитивні та негативні сторони використання кожної з визначених п'яти концепцій конкуренції для формування конкурентоспроможності українського тваринництва та продукції українського тваринництва.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкуренція, продукція тваринництва, тваринництво, формування конкурентоспроможності продукції.

The scientific article has proved the importance of researching the concepts of competition within the framework of ensuring the formation of the competitiveness of Ukrainian livestock and Ukrainian livestock products. Five basic concepts of competition have been defined: "Contest as a static state," "Competition as a process of rivalry," "Porter's diamond," RAM, and IIT. The following basic concepts of competition have been theoretically characterized by a set of features, such as levels of using the concept (world, international, national, industry/regional, and individual enterprise/individual household); enterprises that can use the concept appropriately; behavior and activities of competitors; consumer behavior; the behavior of other market participants; key terms of using the concept (critical terms of the competition); a key criterion for the formation of competitiveness; possibilities of implementation into animal husbandry (macro – national level; meso – branch and regional level; micro – individual enterprises and households). In addition, the positive and negative aspects of using each of the five defined concepts of competition to form the competitiveness of Ukrainian livestock and Ukrainian livestock products have been determined. It has been proved that the concept of competition, "Competition as a static state," can be used, with certain limitations, in animal husbandry at the macro-, meso-, and micro levels; "Competition as a process of rivalry" can be used in animal husbandry at the macro, meso, and micro levels; "Porter's diamond" can be used in animal husbandry mainly at the meso level; RAM can be used in animal husbandry mainly at the micro level; and IIT can be used in animal husbandry mainly at the macro level. The limitation of the use of each of the researched concepts of competition in

terms of the formation of the competitiveness of Ukrainian livestock farming and products of Ukrainian livestock breeding has also been noted. It requires a balanced, appropriate, and thorough use of concepts at the macro-, meso-, and micro-levels of the modern economic systems functioning.

Key words: *competitiveness, competition, livestock products, animal husbandry, formation of product competitiveness.*

Постановка проблеми. Сучасний розвиток економічної системи України та наявність значної кількості економічних викликів, що породжують економічну кризу, вимагає від економіки країни на різних рівнях її функціонування (макро – національний рівень; мезо – галузевий та регіональний рівень; мікро – окремі підприємства та домашні господарства) пошуку резервів та реформування (трансформації). При цьому ключовим аспектом, що може допомогти сформувати адекватну відповідь на економічні виклики є забезпечення та розвиток конкурентоспроможності на рівні національної економіки, її галузей, регіонів України, а також окремих суб'єктів підприємницької діяльності та домашніх господарств. У цих умовах необхідним є пошук шляхів формування конкурентоспроможності на різних рівнях функціонування економічних систем в країні з акцентом на найбільш перспективні економічні системи, до яких відносимо тваринництво.

Тваринництво в Україні, враховуючи значний розвиток рослинництва (кормова база), фінансові, консультаційні, технічні та інноваційні можливості для розвитку має значний потенціал нарощування обсягів виробництва та реалізації продукції, як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках збуту. Однак проблеми формування конкурентоспроможності критично обмежують можливості реалізації потенціалу вітчизняного тваринництва, що потребує проведення наукових досліджень у цьому напрямку. Особливо важливим в цих умовах є дослідження концепцій конкуренції та їх використання для формування конкурентоспроможності українського тваринництва та продукції українського тваринництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику конкурентоспроможності тваринництва в Україні та концепцій конкуренції розкривали у своїх наукових дослідженнях наступні вчені: Божнек С. [1]; Байн Дж.С. [2]; Грубел Х.Дж. та Ллойд П.Дж. [3]; Ільчук М.М., Коновал І.А. та Мельникова І.В. [4]; Коурнот А. [5]; Лисенко Н. [6]; Масон Е. [7]; Монке Е.А. та Пірсон С.Р. [8]; Портер М.Е. [9] та інші.

Відзначаючи суттєвий вклад науковців у дослідження конкурентоспроможності тваринництва в Україні та концепцій конкуренції, наголошуємо на необхідності продовження наукових розвідок, особливо щодо обґрунтування використання концепцій конкуренції в межах формування конкурентоспроможності українського тваринництва та продукції українського тваринництва.

Мета статті. Визначити можливості використання концепцій конкуренції для формування конкурентоспроможності українського тваринництва та продукції українського тваринництва на основі теоретичної оцінки і характеристики концепцій конкуренції.

Виклад основного матеріалу. Концепції конкуренції дозволяють надати характеристику базовим умовам формування конкурентоспроможності на відповідних рівнях економічних систем (світовий, міжнародний, національний, галузевий/регіональний, окреме підприємство/окреме домашнє господарство). Наразі можливо виділити п'ять базових концепцій конкуренції, які можливо використати для формування конкурентоспроможності українського тваринництва та продукції українського тваринництва (рис. 1).

Необхідним є надати теоретичну характеристику наведеним базовим концепціям конкуренції за сукупністю ознак, таких як: рівні використання концепції (світовий, міжнародний, національний, галузевий/регіональний, окреме підприємство/окреме домашнє господарство); підприємства, що можуть використовувати концепцію; поведінка конкурентів; поведінка споживачів; поведінка інших учасників ринку; ключові умови використання концепції (ключові умови конкуренції); ключовий критерій формування конкурентоспроможності; можливості використання у тваринництві (макро – національний рівень; мезо – галузевий та регіональний рівень; мікро – окремі підприємства та домашні господарства). Також важливим є визначити позитивні та негативні сторони використання кожної з визначених концепцій конкуренції для формування конкурентоспроможності українського тваринництва та продукції українського тваринництва.

Концепція конкуренції «Змагання, як статичний стан» вказує на наявність статичної рівноваги на ринку, де конкурентна боротьба між суб'єктами підприємницької діяльності відбувається тільки за обсягами виробництва і реалізації продукції (робіт, послуг), що змінюються через збільшення/зменшення продуктивності, у той же час ціна, якість та інші фактори впливу на конкуренцію не враховуються. Концепція може бути використана на світовому, міжнародному, національному, галузевому/регіональному рівнях функціонування економічних систем. Концепцію можуть використовувати будь-які підприємства, у тому числі з галузі тваринництва. Поведінка конкурентів, споживачів та інших учасників ринку

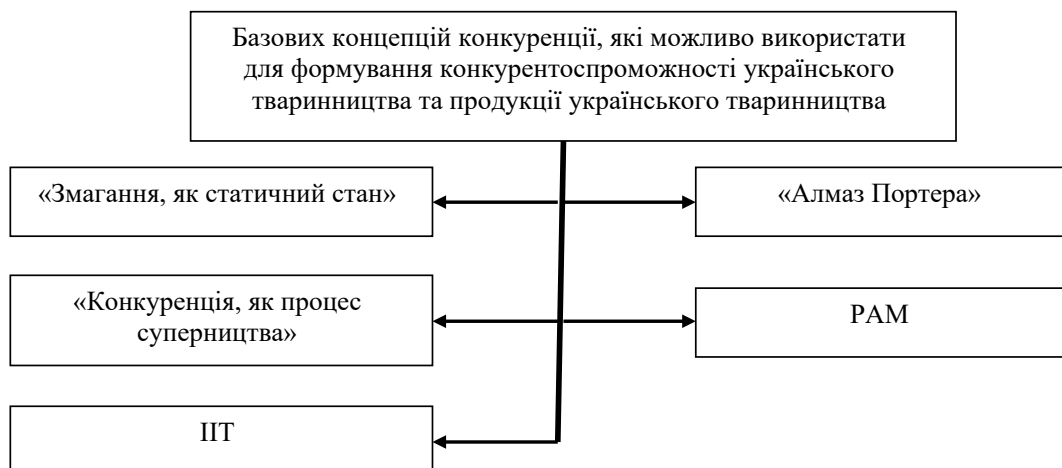

Рис. 1. Базові концепції конкуренції, які можливо використати для формування конкурентоспроможності українського тваринництва та продукції українського тваринництва

Джерело: систематизовано автором за даними [1, с. 212–213; 2; 3; 5; 7, с. 67; 8; 9; 10, с. 10]

пасивна. До ключових умов використання концепції (ключових умов конкуренції) слід віднести: наявність однакової ринкової влади на ринку всіх виробників/продавців, велику кількість підприємств-конкурентів, відсутність асиметрії інформації на ринку, вільні вхід та вихід на ринок, використання тільки на ринках монополістичної конкуренції [5]. Ключовим критерієм формування конкурентоспроможності є «Структура – Поведінка – Продуктивність (СПП – SCP)» [2; 7, с. 67]. Концепція може бути використана, з певними обмеженнями, у тваринництві на макро-, мезо-, мікрорівнях.

Перевагами концепції є її універсальність, простота та зрозумілість процесів конкуренції. Недоліками концепції виступає обмеженість факторів впливу на конкуренцію, неможливість використати на всіх ринках (тільки монополістична конкуренція), пасивність конкурентів, споживачів та інших учасників ринку, відірваність від реальних умов здійснення господарської діяльності суб'єктами підприємництва, статичність конкурентних відносин.

Концепція конкуренції «Конкуренція, як процес суперництва» вказує на наявність постійної боротьби між підприємствами виробниками/продавцями продукції (робіт, послуг) на ринках різного рівня, що призводить до максимальної динаміки змін на таких ринках. Рівні використання концепції – світовий, міжнародний, національний, галузевий/регіональний, окреме підприємство/окреме домашнє господарство. Підприємства, що можуть використовувати концепцію – будь-які, у тому числі підприємства з галузі тваринництва. Поведінка конкурентів – агресивна по відношенню до інших учасників ринку. Поведінка споживачів – активна та направле-

на на пошук максимального зиску. Поведінка інших учасників ринку – активна та направлена на пошук максимального зиску. Ключові умови використання концепції (ключові умови конкуренції): дослідження ринку, конкурентів та споживачів; використання інновацій; пошук можливості отримати монополну владу, хоча б у короткостроковий проміжок часу; антагоністична боротьба; використання асиметрії інформації. Ключовий критерій формування конкурентоспроможності – «Інновації – Ризик – Тимчасова монополна влада – Прибуток» [10, с. 10]. Концепція може бути використана у тваринництві на макро-, мезо-, мікрорівнях.

Перевагами концепції є її універсальність та врахування значної кількості факторів впливу на конкурентну боротьбу. Недоліками концепції виступає акцент на інновації та ризик, агресивну/антагоністичну поведінку на ринку.

Концепція конкуренції «Алмаз Портера» враховує вплив на підприємства та ринки п'яти сил конкуренції: конкуренція зі сторони товарів заміників; загроза появи нових гравців; ринкова влада поставальників; ринкова влада покупців (споживачів); рівень конкуренції у галузі [9]. Рівні використання концепції – світовий, міжнародний, національний, галузевий/регіональний, окреме підприємство/окреме домашнє господарство. Підприємства, що можуть використовувати концепцію – виробники, що виробляють продукцію у одній галузі, у тому числі підприємства з галузі тваринництва. Поведінка конкурентів – активна, направлена на пошук додаткового зиску та вигравш конкурентного змагання. Поведінка споживачів – активна та направлена на пошук максимального зиску. Поведінка інших учасників рин-

ку – не враховується. Ключові умови використання концепції (ключові умови конкуренції): спеціалізація підприємств на одній галузі або виді продукції; реакція на дії конкурентів та споживачів; наявність конкуренції у галузі; адаптація до умов, що змінюються. Ключовий критерій формування конкурентоспроможності – «Виявлення впливу п'яти сил конкуренції – Адаптація – Перемога у конкурентному змаганні – Прибуток». Концепція може бути використана у тваринництві переважно на мезорівні.

Перевагами концепції є її зрозумілість та відмова від антагоністичної боротьби. Недоліками концепції виступає обмеженість факторів впливу на конкуренцію, неможливість врахувати конкурентні дії підприємств, що здійснюють господарську діяльність у декількох галузях, акцент на дослідження конкуренції у окремих галузях.

Концепція конкуренції РАМ враховує доходи та витрати підприємств, їх дії на національному та міжнародних ринках, вплив тіньового ринку та державного регулювання [8]. Рівні використання концепції – переважно окреме підприємство. Підприємства, що можуть використовувати концепцію – будь-які з акцентом на ті, що працюють, як на національному, так і на міжнародних ринках збуту, у тому числі підприємства з галузі тваринництва. Поведінка конкурентів – не враховується, окрім тіньових підприємств. Поведінка споживачів – не враховується. Поведінка інших учасників ринку – акцент на дії держави та владних інститутів. Ключові умови використання концепції (ключові умови конкуренції): доступ до ресурсів; реакція на зміни тіньового ринку; реакція на дії держави та владних інститутів; ефективне управління доходами і витратами; баланс між національним та міжнародними ринками збуту продукції (робіт, послуг). Ключовий критерій формування конкурентоспроможності – «Ресурси – Витрати – Доходи – Тіньовий ринок – Держава – Національний/Міжнародні ринки збуту – Прибуток» [1, с. 212–213]. Концепція може бути використана у тваринництві переважно на мікрорівні.

Перевагами концепції є її врахування впливу на конкуренцію тіньового ринку та державного регулювання. Недоліками концепції виступає обмеженість факторів впливу на конкуренцію, акцент на підприємства, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, опосередковане врахування дій конкурентів та споживачів через доходи і витрати.

Концепція конкуренції ПТ базується на порівнянні експортних та імпорتنих потоків на окремому ринку та використанні індексу Грубеля-Ллойда

(GLIT) (Якщо $GLIT = 0$, то всі торговельні операції у товарній позиції носять міжгалузевий характер (тільки експорт або тільки імпорт), якщо $GLIT = 1$, то всі торговельні операції у товарній позиції носять внутрішньогалузевий характер (експорт дорівнює імпорту)) [3]. Рівні використання концепції – світовий, міжнародний, національний. Підприємства, що можуть використовувати концепцію – виробники-експортери, або імпортери, у тому числі підприємства з галузі тваринництва. Поведінка конкурентів – не враховується. Поведінка споживачів – не враховується. Поведінка інших учасників ринку – не враховується. Ключові умови використання концепції (ключові умови конкуренції): співвідношення експорту та імпорту на окремому ринку; експортні/імпортні обмеження; кон'юнктура міжнародних ринків збуту продукції. Ключовий критерій формування конкурентоспроможності – «Експорт – Імпорт – Кон'юнктура міжнародних ринків – Прибуток». Концепція може бути використана у тваринництві переважно на макрорівні.

Відзначаємо обмеженість використання кожної з досліджених концепцій конкуренції щодо формування конкурентоспроможності українського тваринництва та продукції українського тваринництва, що вимагає зваженого та доцільного використання концепцій на макро-, мезо-, мікрорівнях.

Висновки. Сучасний стан справ в українському тваринництві вимагає пошуку шляхів підвищення конкурентоспроможності, як тваринництва взагалі, так і окремих виробників, а також їх продукції. У цих умовах важливим є дослідження формування конкурентоспроможності українського тваринництва та продукції українського тваринництва на основі використання концепцій конкуренції.

Проведене дослідження дозволило надати теоретичну оцінку і характеристику п'яти концепцій конкуренції та визначити можливість їх використання для формування конкурентоспроможності українського тваринництва та продукції українського тваринництва.

Практичне впровадження пропозицій і висновків даної статті слід розглядати в контексті підвищення конкурентоспроможності українських підприємств тваринництва та їх продукції.

Перспективи подальших досліджень на основі і з використанням наукових результатів проведеного дослідження, полягають у визначенні методологічних основ формування конкурентоспроможності продукції українського тваринництва в умовах економічних викликів.

Список літератури:

1. Wojnec S. Three Concepts of Competitiveness Measures for Livestock Production in Central and Eastern Europe. *Agriculturae Conspectus Scientificus*. 2003. Vol. 68. No. 3. P. 209–220.
2. Bain J.S. Barriers to New Competition. Cambridge Harvard Press. 1956. DOI: <http://dx.doi.org/10.4159/harvard.9780674188037> (дата звернення: 19.06.2023).
3. Grubel H.G. and Lloyd P.J. Intra-Industry Trade: The Theory and Measurement of International Trade in Differentiated Products. London : MacMillan, 1975. URL: <https://www.jstor.org/stable/2230917> (дата звернення: 19.06.2023).
4. Ільчук М.М., Коновал І.А., Мельникова І.В. Конкуреноспроможність продукції скотарства і птахівництва України в системі євроінтеграції : монографія. Київ : Видавництво ТОВ «Аграр Медіа Груп», 2015. 321 с.
5. Cournot A. Recherches sur le Principes Mathématiques de la Théorie des Richesses. 1838. URL: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6117257c.texteImage> (дата звернення: 19.06.2023).
6. Лисенко Н. Методи оцінки конкурентоспроможності продукції м'ясопереробних підприємств. *Актуальні проблеми економіки*. 2007. № 1 (77). С. 61–68.
7. Mason E. Price and Production Policies of Large-scale Enterprise. *The Amercia Economic Review*. 1939. Vol. 29/1. P. 61–74.
8. Monke E.A. and Pearson S.R. The Policy Analysis Matrix for Agricultural Development. Ithaca and London : Cornell University Press, 1989. URL: https://www.cepal.org/sites/default/files/courses/files/03_3_pambook.pdf (дата звернення: 19.06.2023).
9. Porter M.E. The Competitive Advantage of the Nations. New York : The Free Press, 1990. URL: <https://hbr.org/1990/03/the-competitive-advantage-of-nations> (дата звернення: 19.06.2023).
10. OECD Methodologies to measure market competition. OECD Competition Committee Issues Paper. 2021. 54 p. URL: <https://oe.cd/mmmmc>

References:

1. Wojnec S. (2003) Three Concepts of Competitiveness Measures for Livestock Production in Central and Eastern Europe. *Agriculturae Conspectus Scientificus*, vol. 68, no. 3, pp. 209–220.
2. Bain J.S. (1956) Barriers to New Competition. Cambridge Harvard Press. DOI: <http://dx.doi.org/10.4159/harvard.9780674188037> (accessed June 19, 2023).
3. Grubel H.G. and Lloyd P.J. (1975) Intra-Industry Trade: The Theory and Measurement of International Trade in Differentiated Products. London: MacMillan. Available at: <https://www.jstor.org/stable/2230917> (accessed June 19, 2023).
4. Ilchuk M.M., Konoval I.A., Melnykova I.V. (2015) Konkurentospromozhnist produkciyi skotarstva i ptaxivnyctva Ukrainy v systemi yevrointegraciyi [Competitiveness of livestock and poultry products of Ukraine in the system of European integration]: monograph. Kyiv: Publication of “Agrar Media Group” LLC, 321 p.
5. Cournot A. (1838) Recherches sur le Principes Mathématiques de la Théorie des Richesses. Available at: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6117257c.texteImage> (accessed June 19, 2023).
6. Lysenko N. (2007) Metody ocinky konkurentospromozhnosti produkciyi m'yasopererobnykh pidpryemstv [Methods of evaluating the competitiveness of products of meat processing enterprises]. *Actual problems of the economics*, vol. 1 (77), pp. 61–68.
7. Mason E. (1939) Price and Production Policies of Large-scale Enterprise. *The Amercia Economic Review*, vol. 29/1, pp. 61–74.
8. Monke E.A. and Pearson S.R. (1989) The Policy Analysis Matrix for Agricultural Development. Ithaca and London: Cornell University Press. Available at: https://www.cepal.org/sites/default/files/courses/files/03_3_pambook.pdf (accessed June 19, 2023).
9. Porter M.E. (1990) The Competitive Advantage of the Nations. New York: The Free Press. Available at: <https://hbr.org/1990/03/the-competitive-advantage-of-nations> (accessed June 19, 2023).
10. OECD (2021) Methodologies to measure market competition. OECD Competition Committee Issues Paper. 54 p. Available at: <https://oe.cd/mmmmc>